

GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI AÇISINDAN TRANSDİNYESTER SORUNU

Selim KURT*

İbrahim KHASANOV**

ÖZET

Esasen geçmişi çok eskilere dayanan Transdinyester Sorunu, Sovyetler Birliği'nin dağılma emareleri gösterdiği 1980'li yılların sonlarında Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC) içerisinde sıcak çatışmaya dönüşen bir anlaşmazlıktır. Bu sorun toprak temelli bir anlaşmazlık olarak görülmektedir. Ancak bu problemin ortaya çıkmasında dönemin Rus yönetiminin önemli bir payı bulunmakta olup, Rus Çarlığı'nın 18. yüzyılda bugünkü Moldova topraklarını ele geçirmesini takiben söz konusu topraklara Rus ve Slav nüfusu iskan etmesinin sorunun temel nedenlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışmada, temel referans nesnesi olarak devleti alan ve devletin güvenliğine yönelik en önemli tehdit kategorisi olarak da askeri tehditleri gören klasik güvenlik çalışmalarının yerine, Kopenhag Okulu temsilcileri tarafından geliştirilen Güvenlikleştirme Teorisi tercih edilmiştir. Çünkü bu teorinin bir alt sektörü olan Toplumsal Güvenlik referans nesneleri arasında kimliği de eklemekte ve Moldova'daki ayrılıkçılık probleminin de temelinde yer aldığı düşünülen “göç”, “yatay rekabet” ve “dikey rekabet” gibi tehditleri de güvenlik analizlerine dahil etmektedir. Bu doğrultuda yapılan inceleme sonucunda sorunun esasen kimlik temelli bir anlaşmazlık olduğu ve tarihsel süreçte Rus Çarlığı tarafından bölgeye teşvik edilen Slav göçleri sonucunda, bölgenin etnik yapısının bugünkü etnik Moldova nüfusunu da teşkil eden Romenlerin aleyhine değiştirilmesine dayandığı tespit olunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Transdinyester Sorunu, Güvenlikleştirme, Toplumsal Güvenlik, Moldova, Kimlik.

THE TRANSDNISTRIA CONFLICT IN TERMS OF SECURITIZATION THEORY

ABSTRACT

The Transnistria conflict, which dates back to old times, is a dispute that turned into a hot conflict within the Soviet Socialist Republic of Moldova in the late 1980s, when the Soviet Union showed signs of disintegration. It is seen as a territorial dispute. However, the Russian administrations have played an important role in the emergence of this problem in historical process. One of the main reasons for the problem was that settlement of Russian and Slavic populations by Tsarist Russia into today's Moldova lands following the conquest of it in the 18th century. For this reason, the Securitization Theory, developed by the representatives of Copenhagen School, was preferred in this study instead of classical security studies, which take the state as the main reference object and see military threats as the most important threat category for the security of the state. Also, Societal Security, which is a sub-sector of this theory, added identity among its referent objects, and included in its analyses threats such as “immigration”, “horizontal competition” and “vertical competition”, which are considered among the factors that form the basis of separatism problem in Moldova. As a result of the examination it was found out that the conflict is fundamentally an identity based, and it was rooted in the transformation of the ethnical structure of the region by Slav immigration promoted by Russians to the detriment of Romanians, who constitute today's ethnic Moldavian population.

Keywords: The Transnistria Conflict, Securitization, Societal Security, Moldova, Identity.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 05.08.2019; Yayıma Kabul Tarihi: 01.09.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, GİRESUN, ORCID: 0000-0002-0462-5791 E-posta: selim.kurt@giresun.edu.tr,

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, GİRESUN, ORCID: 0000-0003-1544-3739, E-posta: khasanov.ibragim@yandex.ru

Giriş

Kökleri 18. yüzyıla kadar giden Transdinyester Sorunu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılma arifesinde, Moskova'nın birliğe bağlı Cumhuriyetler üzerindeki kontrolünün gerilediği bir dönemde daha belirgin bir hal almaya başlamıştır. Esasen ülkeyi coğrafi olarak ikiye bölen Transdinyester ırmağı, ülkedeki etnik ayrılığı da tespit etmektedir. SSCB'nin fiilen dağılmasıyla birlikte etnik olarak ekseriyetle Romen olan ırmağın batı yakasında yaşayan topluluk ile ekseriyetle Rusça konuşan doğu yakasındaki, Transdinyester bölgesinde yaşayan, topluluk arasında meydana gelen silahlı çatışmalarla post-Sovyet coğrafyasındaki bir diğer anlaşmazlık noktası olarak belirmiştir.

Sovyetlerin daha dağılma emareleri verdiği dönemde, Sovyet coğrafyasında yaşayan milletler arasında bulunan ve geçmişi çok eskilere dayanan anlaşmazlık konuları, anlaşmazlık hususunda ön alarak, avantajlı konuma geçmek isteyen taraflarca ısıtılmaya başlanmıştır. Sovyetlerin dağılmasının yarattığı güç boşluğu ise, taraflara istedikleri fırsatı sunmuş olup, aralarındaki anlaşmazlıklarda üstün konuma gelmek isteyen taraflar güç kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu ise eski Sovyet coğrafyasında pek çok çatışma noktasının belirmesine neden olmuştur. Transdinyester sorunu da bunlardan biridir.

1991-1992 yıllarında yaşanan kısa süreli çatışmanın ardından, 1992 yılında ihtilafın tarafları olan Kışinev ile Transdinyester yönetimleri arasında Rusya Federasyonu'nun (RF) arabuluculuğu ile bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Ancak tüm çabalara rağmen günümüze kadar sorunun tam manasıyla çözümlenebilmesini sağlayacak bir barış antlaşmasına varılamamıştır. Bu durumun temel nedeni ise, sorunun çözümü için, bölgeye konuşlandırılmış olan RF'ye bağlı 14. Ordu'nun bölgeden çekilmesi ile Moldova'nın toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi gibi faktörler üzerinde durulmasına karşın, altta yatan temel gerekçeler olan anlaşmazlığın kimliksel ve kültürel boyutlarının göz ardı edilmesidir. Bir diğer ifadeyle devleti ve güvenliğini temel referans nesnesi, ona yönelik tehditleri ise askeri tehditler ile sınırlayan klasik güvenlik anlayışı çerçevesinde Transdinyester sorununun analiz edilmesi anlaşmazlığın asıl mahiyetinin ortaya çıkarılmasına olanak tanımamaktadır.

Bu çerçevede çalışmada, güvenlik çalışmalarında devletin yanı sıra devlet-altı ve devlet-üstü seviyedeki aktörleri de inceleme konusu yapan ve askeri tehditler ile birlikte politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörlerden kaynaklanan tehditleri de göz önünde bulunduran Güvenlikleştirme Teorisi kullanılarak, daha kapsayıcı bir bakış açısından Transdinyester sorununun analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda birinci bölümde Güvenlikleştirme Teorisi ile sorunun incelenmesinde göz önünde bulundurulmuş alt sektörü olan Toplumsal Güvenlik'in teorik olarak incelenmesini takiben, ikinci bölümde de Transdinyester sorunu Toplumsal Güvenlik çerçevesinde analiz edilmeye çalışılarak, sorunun arkasında yatan temel gerekçelerin neler olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Teorik Perspektif: Güvenlikleştirme Teorisi ve Toplumsal Güvenlik

Güvenlikleştirme Teorisi

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yarattığı yeni güvenlik ortamı, bilimsel çalışmalarda güvenlik kavramını yeniden değerlendirmeyi amaçlayan kuramsal yaklaşımların sayısında artış yaşanmasına neden olmuştur. Böyle bir ortam ise, Güvenlik Çalışmaları disiplinde

yürütülecek çalışmalarda güvenlik kavramının daha geniş kapsamlı bir tehdit yelpazesi göz önünde bulundurulması ve yeni konuları da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini savunan Güvenikleştirme Teorisi'nin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Güvenikleştirme ilk olarak Kopenhag Okulu temsilcilerinden Ole Waever'ın 1995 yılında yayınlanmış olan ünlü makalesi "Securitization and Desecuritization"da ortaya atılmış daha sonra 1998 yılında basılan "Security: A New Framework for Analysis" başlıklı kitapta ayrıntılı bir şekilde tartışılarak Güvenlik Çalışmaları disipliniinde yerini almıştır (Baysal vd. 2015: 71).

Kopenhag Okulu, güvenliğin sadece askeri bir bakış açısıyla değerlendirilmesiyle yetinmemiş ve askeri güvenlik haricinde farklı sektörler de tanımlayarak güvenliğin gündemini genişletmiştir (Baysal vd. 2015: 71). Bu çerçevede Güvenikleştirme Teorisinde beş ana güvenlik sektöründen bahsedilmektedir. Bunlar; askeri, politik, ekonomik, çevresel ve toplumsal sektörlerdir (Yesevi 2017: 136). Güvenliğe yönelik böyle bir yaklaşım askeri sektörün güvenlik çalışmaları içindeki tekeline meydan okusa da, yine de bu sektörün önemi göz ardı edilmemektedir. Bu noktada Açıkmeşe, Güvenikleştirme yaklaşımı çerçevesinde A'dan Z'ye her şeyin tehdit olarak inşa edilebileceğini ifade etmiştir (Akgül Açıkmeşe 2011: 59).

"Uluslararası İlişkilerde bir meseleyi, bir güvenlik sorunu haline getiren şeyin aslında ne olduğu" sorusu, Güvenikleştirme Teorisi'nin temel çıkış noktasıdır. Bu yaklaşıma göre, güvenlik sorunları, bir devletin egemenliğini ya da bağımsızlığını hızlı ve çarpıcı bir biçimde tehdit eden sorunlar oldukları için, normal siyasi düzenin işleyişini sekteye uğratmakta ve bu tehditlere karşı maksimum çabanın sergilenmesi gerekmektedir (Buzan 1997: 13-14). Bu çerçevede bahsi geçen tehditlerin özel doğası, onlarla mücadele için olağanüstü tedbirlerin kullanımını gerektirmektedir. Güvenliğin uygulanması genel olarak varoluşsal tehditlerle mücadele adına harekete geçmek veya özel önlemler almak için devlete bir yol açmaktadır (Kurt 2017a: 3-4). Bir meselenin güvenlik tehdidi olabilmesi için ise bu sorun karşısında önlem almaya yetkili aktörler tarafından o sorunun herhangi bir öznenin varlığına yönelen ve bu nedenle de söz konusu aktörler tarafından rutin siyasi süreçlerin dışına taşınan acil ve meşruiyet kazanmış önlemler alınmasını gerektiren bir sorun olarak tanımlanması gerekir (Akgül Açıkmeşe 2014: 251). Yani bir mesele, yönetici elitler onu bir güvenlik sorunu olarak ilan ettikleri zaman bir güvenlik sorununa dönüşmekte ve güce sahip olanlar bu güvenikleştirme aracını kendi çıkarları için kullanabilmektedirler. Kopenhag Okulu'na göre, bir devlet yetkilisi "güvenlik" kelimesini telaffuz ederek, belirli bir gelişmeyi özel bir alana taşır ve böylece onu engellemek için gerekli olan her türlü aracı kullanmaya yönelik özel bir hak iddia etme imkanına kavuşur (Waever 1995: 44-45). Bu çerçevede Waever "güvenlik nedir?" sorusuna, dil teorisinin de yardımıyla, güvenlik bir "sözylem"dir şeklinde cevap vermektedir. Bu nedenle esasen hiçbir mesele güvenlik problemi değildir, güvenlik dilsel olarak ifade edilmiş bir vakadır (Waever 1995: 54-55).

Güvenliğin kelime anlamına dayanan bir analiz, diğerlerinden daha önemli olması ve öncelikli olarak ele alınması zarureti nedeniyle bir meselenin "güvenlik problemi" olarak tayin edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bunun gerçekleşmesi için bir meselenin varoluşsal bir tehdit olarak etiketlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, bir tehdidin gerçek anlamda varoluşsal bir tehdit olmamasına rağmen, "sözylem" yoluyla öyle sunulması bir güvenlik problemine dönüşmesi güvenliğin kendi kendine göndermede bulunan bir kavram olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple güvenikleştirmenin kesin

kriteri, varoluşsal bir tehdidin öznelarası olarak kurgulanmasıyla oluşmasıdır (Kurt 2017a: 4). Diğer taraftan, güvenikleştirme için sadece güvenlik söyleminin dile getirilmesinin yeterli olmadığı ve bu durumun dinleyiciler/hedef kitle tarafından kabul edilmesinin de gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Baysal vd. 2015: 81).

Güvenikleştirme teorisyenlerine göre, bir güvenikleştirme eyleminin başarılı ya da başarısız olmasında belki de en önemli etken, söylemin yöneltildiği insan topluluğunun bu söyleme verdiği tepkidir. Zira her güvenikleştirme eylemi, zorunlu olarak başarılı bir şekilde sonuçlanmayabilir (Buzan vd., 1997: 25). Diğer bir ifadeyle ancak hedef kitlenin ikna edilmesi sonucunda güvenikleştirme gerçekleşmiş olur; aksi takdirde süreç “güvenikleştirme girişimi” olarak kalır.

Dinleyici kitle hususunda Balzacq’ın tespitleri Güvenikleştirme Teorisi açısından önem arz etmektedir. Balzacq’a göre, güvenikleştiricinin dinleyici/hedef kitlenin özelliklerini iyi analiz ederek, konuşmalarını bu doğrultuda yapması güvenikleştirmenin başarıyla sonuçlanması ihtimalini artıracaktır. Bununla birlikte, Balzacq verdikleri destek açısından dinleyici/hedef kitleyi ikiye ayırmaktadır. Bunlar siyasal elitlerin/karar alıcıların alacakları olağanüstü tedbirler ve kullanacakları olağanüstü araçlara meşruiyet kazandıran, halkın ahlaki desteği ile başta ülkelerin parlamentoları olmak üzere kurumların verdiği resmi destektir. Bunlar savaş ilan edilmesi sürecinde de olduğu gibi güvenikleştiricinin eylemlerine ahlaki ve resmi meşruiyet kazandırması için elde etmesi gereken desteklerdir (Baysal ve Lüleci 2015: 86).

Dinleyici kitlenin belirlenmesiyle ilgili teoriye bir diğer katkı da O’Reilly tarafından yapılmıştır. O’Reilly bu hususta dinleyicilerin sayısını ifade eden “hacim” ve konuyla ilgilerini ifade eden “çap” gibi öğelerden teşkil olan “kritik kitle” kavramını ileri sürmüştür. O’Reilly göre, kritik kitle, “yeterli sayıda doğru kişiden” oluşmaktadır ve bu kitlenin ikna edilmesi halinde güvenikleştirme gerçekleşmektedir (Baysal vd. 2015: 87).

Sonuç olarak, güvenikleştirmenin üç önemli bileşeni olduğu söylenebilir: Bir nesnenin varlığına yönelik tehdit, söz konusu tehdidin politik elitlerce “sözylemsel” bir süreçle devletin politik gündemine sokularak, onunla mücadele için acil önlemler talep edilmesi ve dinleyici kitlenin mevcudiyete dair tehdit iddiasını kabul edip, acil önlemleri onaylaması (Kurt 2017a: 4).

Güvenikleştirme teorisyenleri her ne kadar güvenliğin kapsamının genişletilmesini savunsalar da esasen her konunun güvenlik terimleri içinde düşünülmesi taraftarı da değildirler. Zira güvenlik kelimesinin kullanımı bir sorunu politikacıların gündeminin öncelikli konusu haline getirip, devletin tüm imkânlarıyla seferber olmasını gerektirecek acil bir durum imajı yaratarak devletin siyasi düzenini alt-üst etmektedir. Bu alarm koşulları altında sivil toplumun baskı altında tutulması, devletin baskıcı ve müdahaleci politikalar izlemesi ve ekonominin olumsuz etkilenmesi gibi sonuçların söz konusu olma ihtimali artmaktadır (Akgül Açıkmeşe 2014: 251). Bu tür sakıncaları göz önünde bulundurarak Kopenhag Okulu teorisyenleri güvenliğin devletin bekası ile ilgili konularla sınırlı tutulmasını, diğer konuların ise güvenikleştirilmemesini ve normal siyasal süreçler içinde çözümlenmesini önermektedirler. Bu doğrultuda daha önce tehdit olarak görülen bir hususun artık tehdit olmaktan çıkarılmasını ifade eden “güvenlikdışılaştırma” Okul’un güvenlik terminolojisine kazandırdığı önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır (Kurt 2017a: 5).

Toplumsal Güvenlik

Soğuk Savaş sona ermesiyle birlikte başta eski Sovyet coğrafyası olmak üzere dünyanın muhtelif bölgelerinde meydana gelen güç boşlukları iki kutuplu sistemde devletler tarafından kontrol edilen/baskı altında tutulan etnik ihtilafların gün yüzüne çıkmasına olanak tanımıştır. Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmalarındaki devlet merkezli anlayışın bahsi geçen etnik ihtilafları analiz etmekte yetersiz kalması bu alanda Kopenhag Okulu'na yeni bir saha açmıştır. Bu çerçevede Kopenhag Okulu teorisyenleri tarafından geliştirilen Güvenlikleştirme Teorisi'nin alt sektörlerinden biri olan ve kimlik, din ve toplumsal cinsiyet gibi referans nesnelere de inceleme konusu yapan toplumsal güvenliğin söz konusu çatışmaların analiz edilmesinde faydalı bir teorik çerçeve olarak ön plana çıktığı söylenebilir.

Ole Waever (2008: 158-161), toplumsal güvenlik çerçevesinde tehdit olarak görülen dört konudan bahsetmektedir ve bunlardan ilki "göç"tür. Waever göç tehdidini, şu şekilde açıklamaktadır: "X halkı, Y halkı tarafından istila edilmekte veya o halk yüzünden özelliklerini kaybetmektedir; X topluluğu eskisi gibi var olmayacaktır, çünkü nüfusunu diğerleri oluşturacaktır. X kimliği, nüfusun yapısındaki değişim nedeniyle (Çinlilerin Tibet'e, Rusların Letonya'ya göçü gibi) farklılaşmaktadır." İnsanlar, ekonomik fırsattan, çevre baskısına ve dini özgürlüğe kadar uzanan geniş yelpazedeki nedenlerden dolayı yer değiştirme konusunda bireysel, toplumsal kararlar verebilirler. Bununla birlikte, insanlar ayrıca bir devletin nüfusunu homojenleştirmeye yönelik siyasi programının bir parçası olarak da yer değiştirmeye zorlanabilirler.

Göç hususunda iki türlü güvenlikleştirme gerekçesi ortaya konulmaktadır. Bunlardan ilki daha çok ülkelerin dış sınırları ile ilgili olup, göçmenlerin beraberlerinde terörizm ve suç getirmeleri nedeniyle, ülkeye kabul edilmemeleri veya kendilerine yerleşim imkânı tanınmamasıyla ilgilidir. İkinci gerekçe ise daha çok iç sınırlarla ilgili olup, göçmenlerin ülkelerin barışına uzun vadede tehdit teşkil edecekleri anlayışına dayanmaktadır (Kurt 2017a: 6).

Bir diğer tehdit olan "yatay rekabet" ise şu şekilde tanımlanmaktadır: "Orada hala X halkı yaşamaya devam etse de komşu kültür Y'nin öne çıkan kültürel ve dil açısından etkileri yüzünden yaşam şekilleri değişecektir (Kanada'nın Amerikanlaşmaktan korkması gibi)". Yatay rekabet, bir yandan büyük/dinamik kültürlerle, öte yandan küçük kültürler arasındaki karşılıklı etkileşimin planlanmayan etkilerinde; işgal edilen düşmanların kasıtlı olarak yeniden oluşturulmasında (Japonya ve Almanya'nın Amerikalılaştırılması gibi) ve çağdaş ticaret politikasında "kültürel engeller" in artan rolünde kendini gösterebilir.

Diğer taraftan Waever bir diğer tehdit kategorisi olan "dikey rekabeti" ise şu şekilde ifade etmektedir: "İnsanlar kendilerini X olarak görmeyi bırakacaktır, çünkü ya bir entegrasyon projesi (örneğin Yugoslavya, AB) vardır veya ayrılıkçı-bölgeselci bir proje (örneğin Quebec, Katalon, Kürt) vardır. Bu projeler onları daha geniş veya daha dar kimliklere doğru çekmektedir".

Dikey rekabet önemli ölçüde bir devlet içinde hayata geçirilen entegrasyon ya da ayrılıkçılık projelerine dayanmaktadır. Bir devletle eşleşecek ortak bir kültür oluşturma amacı güden entegrasyon projelerinin kültürel yeniden üretim mekanizmalarını kontrol etmeye çalışmaları sonucunda artan baskı, azınlıkları ayrılıkçı projelere yöneltebilmektedir. Dikey rekabette tehdit azınlık grubuna yöneliktir ve iki boyuttan

oluşmaktadır. İlk boyutta daha soyut ve dönüşmeyle alakalı olan tehditlerde insanlar kendilerini başka bir şey olarak düşünmeye başlarken; ikinci boyutta ise alınan siyasi kararlar ile azınlık grubu kültürel kimliğini yeniden üretim için gereken kurumları kontrol etme imkanından yoksun kalmaktadır (Waever 2008: 160-161).

Waever tarafından tanımlanan olası bir diğer tehdit ise veba, savaş, açlık, doğal felaket veya yok etme politikaları nedeniyle “nüfusun azalması”dır. Nüfusun azalması taşıyıcıları yani insanları tehdit ettiği için doğrudan kimliği hedef almaktadır. Bu çerçevede Holokaust, soykırım gibi bir kimliği/etnik grubu yok etmeye yönelik politikalar toplumsal güvenliğin meseleleri olarak değerlendirilmektedir. Nüfus ile ilgili öne çıkan bir diğer husus da doğum oranları ile bağlantılıdır. Doğum oranları rakiplere kıyasla daha düşük olduğunda ve sosyo-ekonomik istikrarı bozma tehdidi taşıdıklarında endişeye yol açabilmektedir.

Toplumsal güvenlik kapsamında yukarıda bahsi geçen olguların tehdit ettiği referans nesnelere olarak “kimlik” , “din” ve “toplumsal cinsiyet” öne çıkmaktadır. Bu referans nesnelere arasında ehemmiyeti bakımından kimliğin ilk sırada yer alması 20. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan bir dizi gelişmeyle ilintilidir. Eski Avrupa sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte yeni ve bazen Batı karşıtı bir kimlik inşa etme çabaları, sosyalist sistemin toplumlara beklediklerini verememesi sonucunda insanların kendilerini tanımlamada daha çok milliyetçiliğe yönelmeleri ve Batı-merkezli küreselleşmeye meydan okuma isteği gibi gelişmeler kimlik siyasetindeki yükselişin başlıca nedenleridir (Waever 2008: 171-172).

İnsanların çoklu kimliklere sahip olmaları ve bu yüzden istikrarlı ve objektif olmayan kimliklerin savunulması her ne kadar zor olarak gözüksün de esasen kimlikler güvenleştirildiklerinde verili ve kapsayıcı bir kimlik inşası da gerçekleşmektedir. Bu çerçevede son 200 yıldır siyasi otoritenin kaynağı olan ve toplu öldürmelerle ırkçı eylemleri motive eden ulusal kimlik çok kolaylıkla güvenleştirilebilmektedir ve çatışma durumlarında diğer tüm kimlikleri içine alabilmektedir (Waever 2008: 155-156).

Waever din ve dini toplulukları kendi kendini devam ettiren önemli biz-kimlikleri, topluluklar ve gruplar olarak tanımlamakta ve onları da toplumsal güvenliğin referans nesnelere arasında göstermektedir. Gerçek bir çatışma başladığında, toplumsal (ve askeri) güvenlik meselelerine benzer dinamikler bu alanda da işlemeye başlamaktadır. Gruplar “biz” ve “onlar” perspektifine göre hareket ederek üyelerini düşmanlardan gelecek tehdiye karşı korumakta ve sosyal grubun uyumuyla ilgili endişe duymaktadırlar. Bununla birlikte sadece grupla ilgili özelliklerin dikkate alınması, dinle ilgili ruhani/dini yönü kaçırma riskini taşımaktadır. Zira bir din için güvenleştirme eylemi gerçekleştirildiğinde, tehdit, öncelikle toplumun varlığını değil de, inancın varlığını tehlikeye atmaktadır (Waever 2008: 165-167).

Toplumsal güvenliğin gündeminde yer alan bir diğer referans nesnesi ise “toplumsal cinsiyet”tir. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kavramıyla tanımlanan ‘biz’in savunulması için harekete geçildiğinde toplumsal güvenliğin konusu haline gelmektedir. Cinselliğin homoseksüellik gibi diğer çeşitlerinin bu kategoriye alınarak aşırı güvenleştirmenin merkezi haline getirilmesinin yanı sıra erkekler ile kadınların birbirleriyle yarışan rollerle inşa edilmeleri halinde de toplumsal cinsiyet açısından konunun güvenleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Geleneksel anlayıştaki savaşların kadın, çocuk ve “kırılgan” olarak nitelenen diğerlerini korumak için yapıldığı miti de yine toplumsal cinsiyet algısının bir

yansımasıdır. Dikkat çeken ve belirtilmesi gereken bir diğer husus ise “anavatan”, “anayurt” ve devlet gibi kavramların oluşturulmasında cinsiyetleştirilmiş öznellikleri ifade eden toplumsal cinsiyetin uluslararası ilişkilerde diğer topluluk kategorilerinin inşa edilmesinde de önemli bir araç işlevi görmesidir (Kurt 2017a: 9-10).

Transdinyester Sorununun Güvenlikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi

Transdinyester sorunu, post-Sovyet coğrafyada meydana gelen ve birçoğu halen muhtelif aşamalarda varlığını sürdüren diğer sorunlar gibi 1990’lı yılların başında çatışmaya dönüşmüştür. Ancak ihtilafın kökleri çok daha eskiye gitmektedir.

Transdinyester bölgesi, tamamıyla Moldova ile Ukrayna arasında Dinyester ırmağının sol tarafında yer alan ve de-facto bağımsız olan bir bölgedir. Transdinyester sorununun doğru analiz edilmesi açısından bölgenin geçirmiş olduğu tarihsel süreçte değinilmelidir. Bugünkü Moldova Cumhuriyeti’nin bulunduğu topraklar XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. 1787-1791 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Dinyester ırmağının sol tarafı, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda ise Prut ile Dinyester ırmakları arasında yer alan bölge, yani tarihi Besarabya toprakları, Rusya Çarlığı’nın idaresi altına girmiştir (Andrushyak 2002: 89-95). Bu gelişme bahsi geçen bölgenin sosyo-ekonomik, siyasi ve demografik yapısında önemli değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bir taraftan, bölgenin nüfusu artmaya başlarken, diğer taraftan da etnik yapısında değişiklikler ortaya çıkmıştır. 1812-1859 yılları arasında Besarabya’nın nüfusu 256 binden 941 bine yükselmiştir. Bu nüfus artışında Rusya İmparatorluğu’nun diğer bölgelerinden Besarabya’ya yaşanan göçlerin payı % 39 oranında olmuştur. Bu nüfus artışı etnik gruplar baz alınarak incelendiğinde Moldovalıların nüfusu 1859’da 570,6 bine ulaşarak 1,5 kat artmış, Ukraynalıların nüfusu aynı dönemde 202,7 bine ulaşarak 3,8 kat artmış ve Rusların nüfusu da 39,8 bine ulaşarak 3,9 katlık bir artış göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, 1817’de Besarabya’nın nüfusunun % 78,2’i Moldovalılar oluştururken 1859’da bu oran % 54,9’a düşmüştür. Buna karşın, aynı dönemde Ukraynalı nüfusu % 12,4’ten % 19,4’e, Rus nüfusu da % 2’den % 3,7 oranına yükselmiştir. Benzer bir durum Transdinyester bölgesi için de söz konusu olmuştur. Bölgenin nüfusu Rus hakimiyetinin tesisinden sonra artmaya başlamış ve XIX. yüzyılın ortalarında 50 bine ulaşmıştır. Bu dönemde Transdinyester nüfusunun % 48,8’ini Moldovalılar, % 18,6’sını Ukraynalılar, % 4,1’ini Ruslar, kalan kısmını da diğer etnik gruplar oluşturmuştur (Andrushyak 2002: 113-115). Dolayısıyla bugünkü Moldova Cumhuriyeti toprakları Rus idaresine girdikten sonra bölgenin etnik yapısı Moldovalılar aleyhinde bir seyir izlemeye başlamıştır.

1878 yılına gelindiğinde Romanya, Osmanlı’dan bağımsızlığını kazanmış ve Besarabya da denilen bugünkü Moldova topraklarını 1918’de ilhak etmiştir. Sovyetler Birliği kurulduktan sonra Besarabya’nın Romanya tarafından ilhakını kabul etmemiştir ve kendi topraklarında bir dizi mühim girişimlerde bulunmuştur (Tüysüzöğlü 2015: 120). 1924’te Sovyet Hükümeti Sovyet Ukrayna topraklarının batı kısmında (bugünkü Transdinyester topraklarına tekabül etmektedir) merkezi 1929’da kadar Balta, sonrasında ise Tiraspol olmak üzere Ukrayna SSC’ne bağlı Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ni (MÖSSC) tesis etmiştir. MÖSSC’nin nüfusunun % 48,5’ini Ukraynalılar, % 8,5’ini Ruslar ve yaklaşık % 30’unu da Moldovalılar teşkil etmektedir. Ukraynalılar ile Ruslar birleştirildiğinde Cumhuriyet’in nüfusunun % 57’sinin Slavlardan oluştuğu görülmektedir (Kolosov vd. 2001: 93). 1939’da Sovyetler Birliği ile Nazi Almanyası

arasında imzalanan Molotov-Ribbentrop Paktı çerçevesinde Sovyetler 1940'da Besarabya'yı ilhak etmiştir ve bu topraklar daha evvel bahsedilen MÖSSC'yle birleştirilerek 1991'e kadar varlığını sürdürecektir olan Moldova SSC kurulmuştur. Moldova SSC'yi kurulduktan sonra Transdinyester'e Moskova'nın da yönlendirmesiyle önemli bir Rus ve Ukraynalı göçü başlamıştır. Bu gelişmeler Transdinyester'i ağırlıklı olarak Rusça konuşanlardan (Rus ve Ukraynalılar kastedilmektedir) ibaret olan bir bölge haline getirmiştir (Timoshev 2008: 7-8). Sovyetler Birliği'nin 1989 yılında yapılan son nüfus sayımına göre, Moldova SSC'ye bağlı Transdinyester bölgesinin nüfusu %39,9 oranında Moldovalılardan, %28,3 oranında Ukraynalılardan ve %25,5 oranında da Ruslardan teşkil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, %53,8'lik oranla Slav ırkına mensup etnik gruplar/Rusça konuşanlar bölgenin nüfus bakımından hakim unsuru haline gelmişlerdir (Protsyk 2008: 8).

Bölgeyle ilgili belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi de bugünkü Moldova Cumhuriyeti'nin yapay bir devlet olduğudur (Kurt 2017b: 135). Zira tarihsel süreçte biraz daha geri gidildiğinde XVIII. yüzyılın sonlarında Rusya Çarlığı'nın bir parçası haline gelene kadar Transdinyester bölgesinin kuzey kesimleri Polonya'ya, güneyi ise Osmanlı'ya bağlıdır. Başka bir ifadeyle, 1940'ta Besarabya ile MÖSSC'yi birleştirilene kadar Transdinyester toprakları tarihsel olarak ne Moldova/Boğadan Prensiği'ne ne de Romanya ait olmuştur (Pavlika vd. 2017: 143).

1991'de Belarus'un Belovejsk kentinde Rusya, Ukrayna ve Belarus yöneticileri arasında akdedilen ve Sovyetler Birliği'nin ortadan kalktığını ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulduğunu ilan eden antlaşma ile Baltık cumhuriyetlerinin başlattığı "bağımsızlık ilanı" süreci hızlanmıştır. Bu süreç devamında sadece Birliği teşkil eden cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle kalmamış ayrıca bu cumhuriyetlerin içerisinde de bağımsız olmak isteyen ayrılıkçı hareketlerle aktif etnik ihtilafın yaşanmasının önünü açmıştır (Timoshev 2008: 6). Bu süreçlerden biri de Moldova'da yaşanmıştır. 1990 yılının Eylül ayında Transdinyester bölgesinde Sovyetler Birliği'ne bağlı Transdinyester Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (TMSSC) kurulduğu ilan edilmiştir. Ağustos 1991'de ise TMSSC bağımsızlığını ilan etmiştir ve Transdinyester Moldova Cumhuriyeti (TMC) adını almıştır. Kişinev yönetiminin bunu kabul etmemesi üzerine merkezi hükümetle Tiraspol yönetimi arasında silahlı çatışmalar başlamıştır. 21 Temmuz 1992'de Moldova ile RF arasında Transdinyester temsilcisinin de katılımlarıyla imzalanan ihtilafın barışçıl yollardan çözümünün ilkelerine dair antlaşmayla taraflar arasında silahlı çatışmalar sona ermiştir (Devyatkov 2009: 111).

İhtilafın çözümü için çeşitli mekanizmalar tesis edilmiştir. Süreç önceleri Moldova, Transdinyester, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), RF ve Ukrayna arasında yürütülmüştür. Ardından Kişinev'in talebi doğrultusunda sürece Avrupa Birliği (AB) ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de dahil edilerek, müzakereler, Moldova ile Transdinyester'in sorunun tarafları, AGİT'in arabulucu, AB ile ABD'nin gözlemci ve RF ile Ukrayna'nın da garantör ülkeler olduğu "5+2" formatında yürütülmeye başlanmıştır (Vataman 2016:195). Fakat muhtelif nedenlere bağlı olarak yürütülen müzakerelerden ve bu süre zarfında önerilen başta "Primakov Memorandumu", "Kozak Memorandumu" ve "Yuşenko Planı"ndan ihtilafın çözümü için bir sonuç elde edilememiştir.

Sorunun nedenleri Güvenikleştirme teorisi çerçevesinde ele alındığında XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında Moldova Cumhuriyeti'nin bugün sahip olduğu

toprakların Rus idaresine geçmesiyle başlayan ve 1940'ta Moldova SSC'nin kurulmasından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar olan süre zarfında bölgeye yaşanan "göç"lerin güvenikleştirmenin bir alt sektörü olan toplumsal güvenlik sektöründeki referans nesnelere "kimliği" tehdit ederek ihtilafı tetiklediği söylenebilir. Waever (2008: 160) toplumsal güvenliğe bir tehdit olarak telakki ettiği "göç"ün kasıtlı, programlı ve siyasi olabildiği kadar önceden planlanmayan ve yapısal da olabileceğini belirtmektedir. Bu çerçevede meseleye bakıldığında, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin genelinde olduğu gibi Moldova'da da yaşanmaya başlanan hızlı sanayileşmeyle birlikte bir yandan Moskova'nın yönlendirmesiyle ülkeye ve bilhassa Transdinyester bölgesine yönetim, sanayi, bilim ve kültür gibi alanlarda Sovyet sistemini yerleştirmek için Rusya, Ukrayna ve Belarus'tan Slav nüfusun göçü teşvik edilmiş, diğer yandan da bahsi geçen bölgenin artan refah düzeyi ve cazip iklim şartları Sovyetlerin kuzey ve uzak-doğusundan insanların bu topraklara göç etmesini sağlamıştır (Kolosov vd. 2001: 95). Daha evvel de belirtildiği gibi kısa bir zaman zarfında Transdinyester bölgesinin nüfusunda Rusça konuşanların/Slavların ağırlık kazanması 1980'lerin sonlarında büyük ölçüde etnik olarak Romen olan Moldovalılar ile Transdinyesterliler/Ruslar/Rusça konuşanlar arasında kimlik temelli çatışmaları tetiklemiştir. Bağımsızlığı takiben ülkede artan Romen milliyetçiliği ise Transdinyesterliler tarafından etnik ve dilsel olarak yakın oldukları Moskova'dan uzaklaşma olarak algılandığı için kimliklerine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Moldovalılar ise aynı akımın etkisiyle birlikte Çarlık devrinden itibaren Rusya'nın Moldova'yı parçalamak istediğini, birleşmiş Romen ulusunun oluşmasına karşı olduğunu, emperyal/yayılmacı bir siyaset izleyerek 1940'da Besarabya'yı işgal ettiğini savunarak, (Şornikov 1997: 12-13) Moskova idaresi ile Rus kimliğini kendi kimliklerine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak algılamışlardır. Tarafların bu yaklaşımlarıyla birlikte meselenin güvenikleştirme süreci başlamıştır

Bu noktadan hareketle, Transdinyester meselesinin temellerinin basit bir toprak ihtilafı olmaktan ziyade esasen önce Çarlık sonra Sovyet idaresi döneminde yaşanan göçlerle birlikte Transdinyester'in nüfus yapısının Ruslar/Slavlar lehinde bir hal alması sonucu Moldovalı/Romen kimliği ile Rus/Rusça konuşan kitlenin kimliği arasındaki mücadeleye dayandığı söylenebilir. Söz konusu ihtilafın 1980'li yılların sonlarında vuku bulmasında sosyalizmin insanların siyasal özelemlerini ifade etme biçimi olarak 1970'lerden sonra cazibesini kaybetmeye başlamasıyla birlikte milliyetçiliğin yeni kimlik arayışlarının ana kaynağı haline gelmesi ve bu istikamette etnik milliyetçilik hareketlerinin atmasının da payı vardır (Kurt 2017a: 12).

Toplumsal güvenliği tehdit eden bir diğer unsur olarak öne çıkan "yatay rekabet"i Waever (2008: 158,160) bir halkın kendi bölgesinde yaşamaya devam etmesiyle birlikte diğer halkın öne çıkan/baskın kültürel ve dilsel etkileri sonucunda yaşam şeklinin değişmesi olarak tanımlamaktadır. Transdinyester ihtilafı incelendiğinde "yatay rekabet" in de sorunu tetikleyen tehdit kategorilerinden biri olduğu söylenebilir. SSCB'nin dağılma arifesinde Kişinev ile Tiraspol arasında gerilimi tırmandıran ilk hadise ise 31 Ağustos 1989'da Moldova Yüksek Sovyeti'nin Romenceye son derece benzer olan Moldovacayı tek devlet dili/resmi dil olduğunu ve bu dilin yazımında Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçildiğini ilan eden dil kanunu olmuştur. Transdinyester başta olmak üzere diğer bazı bölgeler bu kanuna karşı çıkarak protesto etmişlerdir (Tsukanova 2011: 246). Ayrıca siyasi etkinliği artmakta olan milliyetçi Moldova Halk Cephesi'nin mitinglerde ve parlamento toplantılarında Moldovalıların esasen Romen, ülkenin dilinin ise Romence

olduğu yönündeki söylemlerinin yanı sıra Sovyet Moldova Parlamentosu'nun Moldovacanın tek resmi dil olarak ilan edildiği 31 Ağustos'u tatil günü olarak kabulü (Haritonova 2008: 191) gibi kültürel ve dilsel politikaların ise Transdinyester'de yaşayan Rusça konuşan halkın yaşam şeklinin değişmesinden endişe duymasına ve bu nedenle de kendi kimliğini güvenlikleştirmesine yol açtığı söylenebilir.

Bu noktada, Mayıs 1990'dan itibaren hükümet ve güvenlik güçleri ile sağlık, eğitim ve basın alanlarındaki kurumlarda devletin resmi diline hakim olmayanların görevlerinden uzaklaştırılmaya başlanması Transdinyester halkının, "yatay rekabet" çerçevesinde kimliklerini güvenlikleştirmesi açısından önemli bir tetikleyici olmuştur. Yine bu minvalde değerlendirilmesi gereken bir başka husus da Moldova'da eğitim alanında Kişinev tarafından tatbik edilen politikalar. Sovyetler Birliği döneminde iki dilde (Moldovaca ve Rusça) ve sadece Rusça eğitim veren okul öncesi, okul ve mesleki eğitim kurumları tek dilde (Moldovaca) eğitim verilen kurumlara dönüştürülmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, 1991-1993 yılları arasında Rus dilinde eğitim veren okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı 613'ten (ki bu Moldova'da bahsi geçen kurumların % 26,6'sına tekabül etmektedir) 296'ya (% 16,8 olmuştur) inmiştir. İlaveten, Transdinyester dışında Moldova'nın tamamında 1993-1994 yılları arasında Rus dilinde eğitim veren okullardaki öğrenci sayısı 198.200'den 130.200'e gerilemiştir. Ayrıca, 1989-1992 yılları arasında sağlık meslek kurumlarının Rusça eğitim veren bölümleri için ayrılan kontenjanların oranı % 34,9'dan % 25,5'e düşürülmüş, 1993 yılında ise hiç kontenjan ayrılmamıştır (Şornikov 1997: 82-83). Görüldüğü üzere, 1980'lerin sonlarında Transdinyester halkının kimliğini güvenlikleştirmeye başlaması sürecinin yukarıda bahsi geçen adımlar nedeniyle 1990'lı yıllarda da devam ettiği söylenebilir.

Bununla birlikte, "yatay rekabet" çerçevesinde Transdinyester halkının kimliğini güvenlikleştirmesine neden olan unsurların halen var olduğu belirtilmelidir. 2013 yılının Aralık ayında Moldova Anayasa Mahkemesi ülkenin resmi dilinin Romence olduğuna dair bir karar kabul etmiştir. 31 Ağustos 2016'da ise dönemin Cumhurbaşkanı Nicolae Timofti Anayasa Mahkemesi'nin bu kararını desteklediğini ifade ederek parlamentoya Anayasa'nın 13. maddesinde gerekli değişikliğin yapılması için çağrıda bulunmuştur (IA Regnum, 2016). 2017 yılında ise Moldova Liberal Demokrat Partisi'nden bir grup milletvekili devletin resmi dilinin Romence'ye dönüştürülmesi için bir kanun teklifi vermiş ve Anayasa Mahkemesi bu kanun teklifini onaylamıştır (Radio Free Europe, 2017). Aynı yıl, Hükümet bahsi geçen kanun teklifini destekleyeceğini bildirmiştir (Russia Today, 2017). 2018 yılında ise Başbakan Pavel Filip bir beyanatında "Romence evine döndü" sözleriyle Moldova'nın resmi dilinin Romence olduğu yönündeki talepleri desteklediğini göstermiştir (Publika, 2018).

"Yatay rekabet" in yanı sıra toplumsal güvenlik çerçevesinde tanımlanan bir diğer tehdit kategorisi olan "dikey rekabet" in de Transdinyester sorununun ortaya çıkmasında rol oynadığı söylenebilir. Sovyetler Birliği'nde resmi ideolojinin erozyona uğramaya başlamasıyla birlikte muhtelif cumhuriyetlerde aydınların oluşturduğu kitleler eski/Sovyet öncesi kültürlerine yönelmeye başlamışlardır. Fakat bu yöneliş örneğin Ruslar, Ukraynalılar ve Ermeniler'de onların milliyetçi/ulusal duygularını kuvvetlendirirken Moldovalılar'da Sovyetlerin aşladığı Moldovalı kimliği yerine Romen kimliğini/ulusçuluğunu ön plana çıkarmıştır (Furman vd. 2007: 42-43).

1989'da Romen milliyetçiliğini savunan Halk Cephesi'nin kurulması ve parlamentoya girmesi, Moldova bayrağının çok ufak değişikliklerle Romanya bayrağına benzetilmesi ve Moldova Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Grossu'nun Moldovacaya iyi hakim olan Luçinskiy'le değiştirilmesi gibi adımlar, ülkede Romanya'yla birleşme amacı güden bir entegrasyon projesinin uygulandığı yönünde bir algının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ise çoğunluğu Moldovalı (etnik Romen) olmayan Transdinyester halkının kendilerine yabancı olan bir ülkede küçük bir azınlık haline gelme ve asimile olma endişeleriyle daha üst bir kimlik kategorisi olan Rus kimliğine yönelmelerine neden olmuştur. Bu çerçevede Transdinyester bölgesinde yaşayan Slav/Rusça konuşan kitle Moldova'dan ayrılma, bağımsız olma, Rusya'ya bağlanma mücadelesine girişmiştir. Bu bağlamda, vuku bulan olaylar Waever'ın (2008: 158) insanların entegrasyon veya ayrılıkçı bir proje çerçevesinde kendilerini eskisi gibi görmeyerek daha geniş ya da dar kimliklere çekilmesi şeklinde tanımladığı "dikey rekabet" in bariz bir tezahürü niteliğindedir. Aynı şekilde "dikey rekabet" tehdidinin Moldovalılar için de söz konusu olduğu belirtilmelidir. 23 Haziran 1990'da Moldova SSC Yüksek Sovyet'i 1939 tarihli Molotov-Ribbentrop Paktı'nın imzalanmasını sert bir şekilde kınayarak bu çerçevede 28 Haziran 1940'ta Besarabya'nın Sovyetler Birliği'ne bağlanmasını Kızıl Ordu'nun ilhaki olarak kabul ettiğini beyan etmiştir (Haritonova, 2008: 191). Diğer bir ifadeyle, ülkelerindeki Rus idaresini işgalci, bölücü ve emperyalist olarak görmeye başlayan Moldovalılar'ın Transdinyester'in Moldovacaya ilave olarak Rusçanın da resmi dil olmasını istemesini, bölgenin RF ve BDT ile işbirliği/entegrasyondan yana olmasını ve 14. Ordu'nun bölgede kalmasını savunmasını kendi kimliklerine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak görmelerine sebebiyet vermiş ve daha üst bir kimlik kategorisi olan Romen kimliğine (Romanya'yla birleşmeye) yönelmelerine neden olmuştur. Transdinyester sorununda tarafların kimliklerine yönelik bahsi geçen hususlara dayalı olarak ortaya çıkan karşılıklı tehdit algılamaları 1992'de silahlı çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır.

Transdinyester ihtilafında toplumsal güvenliğin en önemli referans nesnesi olan kimliğe yönelik "göç", "yatay rekabet" ve "dikey rekabet" gibi tehditlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Böylelikle güvenlikleştirme sürecinin ilk aşaması tamamlanmış bulunmaktadır. Sözeyleme dayalı olan güvenlikleştirmede ikinci aşama bahsi geçen tehditlerin devletleri adına söz söylemeye yetkili aktörler tarafından varoluşsal tehditler olarak politik gündeme sokulmasıdır. Bu hususta gerek Kişinev gerekse Transdinyester yönetimlerinin güvenlikleştirme sürecini tetikleyecek çok sayıda söyleme sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Kişinev yönetimi açısından bakıldığında; Moldova'nın ilk Cumhurbaşkanı Mirça Snegur 22 Ekim 1990'da televizyonda yaptığı halka sesleniş konuşmasında "ayrılıkçı kuvvetlerin egemen Moldova'yı parçalamalarını engellemek için savunma birliklerinin oluşturulması" yönünde bir çağrıda bulunarak (Tsukanova 2011: 246) varoluşsal bir tehdit olarak gördüğü sorunu devletin politik gündemine sokmakta ve onunla mücadele için askeri önlemlerin kullanımını gerekçelendirmektedir. Moldova'nın üçüncü Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin ise 9 Mart 2005'te Le Figaro gazetesine verdiği bir demeçte Transdinyester bölgesini "silah ve uyuşturucu kaçakçılığının hüküm sürdüğü bir kara delik" olarak nitelendirmiş ve ihtilafın çözümü için hazırlanan planda Transdinyester bölgesine Moldova'nın toprak bütünlüğü çerçevesinde geniş bir özerklik verilebileceğine işaret etmiştir (InoPressa, 2005). Voronin ayrıca 16 Mayıs 2006'da Frankfurter Allgemeine gazetesindeki demecinde Tiraspol yönetiminin arzu ettiği gibi Moldova'nın

federe bir devlete dönüşmesinin asla söz konusu olmadığına altını çizmiştir (InoPressa, 2006) ve 14 Kasım 2007'de Euronews'a verdiği bir demeçte de "Transdinyester bölgesinin mafya grupları tarafından ele geçirildiğini ve bunların 16 yıldır ayrılıkçı yönetimin başını çektiğini" ifade ederek (Dyakonu 2008: 374) bir kez daha meselenin varoluşsal bir tehdit olduğunu resmi ağızdan dile getirmiştir. Aynı şekilde Moldova'nın dördüncü Cumhurbaşkanı Nicolae Timofti, bir röportajında ülkesinde bulunan ve Rusya'ya ait olan 14. Ordu'nun Moldova Anayasası'nın ülkede yabancı devletlerin askeri birliklerinin bulunmasını yasaklayan 11. maddesini ihlal ettiğini belirterek, Transdinyester sorunun çözümü için mevcut barış gücünün yerine uluslararası gözlemcilerin görevlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (IA RIA Novosti, 2015). Timofti başka bir beyanatında ise Transdinyester meselesine işaret ederek Moldova'nın güvenliğine yönelik ciddi tehditlerin var olduğunu altını çizmiş ve Rusya'yı ayrılıkçı olarak nitelendirdiği Tiraspol yönetimine destek vermekle itham etmiştir (IA RIA Novosti, 2016). Bu şekilde, sorun söylem yoluyla bir kez daha devletin politik gündemine sokularak güvenleştirilmiştir. Transdinyester sorunu, 2016 yılında Cumhurbaşkanı olarak seçilen ve Rusya/Rus yanlısı olarak telakki edilen İgor Dodon'un da gündeminde yer alan en önemli konulardan biridir. Dodon, 23 Aralık 2016'da Cumhurbaşkanlığı yemin töreninde Dinyester ırmağının iki tarafının (Transdinyester ile Moldova'nın diğer bölgeleri) birleştirilmesinin görev süresi boyunca en önemli amaçlarından biri olacağını beyan etmiştir (Presedinte.md, 2016). Dodon ayrıca katıldığı bir televizyon programında Transdinyester bölgesinin hiçbir zaman bağımsız ya da RF'nin bir parçası olamayacağını ve bahsi geçen bölgenin geleceğinin "tek Moldova devleti" çerçevesinde olduğunu vurgulayarak (NewsMaker, 2017) ihtilafı varoluşsal bir tehdit olarak algıladığını söylem yoluyla ortaya koymuş ve güvenleştirmiştir. Bu noktada dikkat çeken mühim bir hususu ifade etmekte yarar bulunmaktadır. Moldova devletinin bağımsızlığından bu yana Rus yanlısı olarak nitelenen Vladimir Voronin ve İgor Dodon gibi Cumhurbaşkanları dahi Transdinyester meselesi söz konusu olduğunda Tiraspol yönetiminin bilhassa iki eşit devlet ve 14. Ordu'nun sürekli varlığı gibi taleplerini varoluşsal tehdit olarak algılayıp, reddettikleri görülmektedir.

Transdinyester yönetimi tarafında da aynı durumun söz konusu olduğundan bahsetmek mümkündür. İhtilafın silahlı çatışmalara evrildiği dönemde ayrılıkçı yöneticiler bu çatışmayı Transdinyester halkına yönelik bir Moldovalı/Romen milliyetçi/faşist kalkışma olarak nitelendirmişlerdir (Cojocar, 2006'dan aktaran; Kurt 2017b: 141). Transdinyester'de kurulan ayrılıkçı yönetimin ilk başkanı İgor Smirnov bir Rus haber ajansına verdiği beyanatta "Biz 19 yıl önce elimizde silahlarla kendi benliğimizi muhafaza edebildik, aşırı milliyetçiliğin topraklarımızı sarmasına engel olduk" (RIA Novosti, 2009) demiştir. Smirnov, 17 Mart 2009'da Der Spiegel gazetesine verdiği bir demeçte ise "Transdinyester Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinin Sovyetler Birliği'nden sonra kendilerini "Romenleştirme çabalarına" karşı atılmış zorunlu bir adım olduğunun ve bölgedeki 14. Ordu'nun 1990'lı yıllarda 'soykırımı' önlediğinin ve 'halen kan dökülmesini' engellediğinin" altını çizmiştir (InoPressa, 2009). 2011'de Transdinyester'in Devlet Başkanı seçilen Yevgeniy Shevchuk, Kişinev yönetimi ile ticari sınırlamaların kaldırılması gibi bazı meseleleri müzakere ederken bağımsızlıktan taviz vermeyen açıklamalar yaparak ve Rus kuvvetlerinin bölgenin güvenliğine sağladığı katkıyı vurgulayarak 14. Ordu'nun bölgeyi terk etmesi yönündeki talepleri reddetmiştir (Gökdağ 2014: 21) ve meseleyi güvenleştirdiğini ortaya koymuştur. Yine bahsi geçen yönetimin mevcut Hükümet Başkanı Martinov, Kişinev'in bağımsızlık karşıtı söylemlerle Transdinyester'de kaos

yaratmak istediğini ve bölgenin tercihini bağımsızlıktan yana net olarak kullandığını belirterek, (IA Novosti PMR, 2017) Kişinev'in birleşme teşebbüslerini mevcudiyetlerine yönelik varoluşsal tehdit olarak algıladıklarını göstermiştir. Tiraspol yönetiminin 2016 yılından itibaren Devlet Başkanlığı görevini yürüten Vadim Krasnoselskiy de bir mülakatında 14. Ordu'nun taraflar arasında barışı koruyan ve Transdinyester'in güvenliğini sağlayan en önemli unsurlardan biri olarak bölgede varlığını sürdürmesini desteklediklerini (Parlamentskaya Gazeta, 2018) ifade ederek sözeylemsel olarak meselenin güvenikleştirmesine katkıda bulunmuştur. İhtilafın taraflarının bu ve benzer içeriğe sahip birçok beyanatu ihtilafın sözeylemsel olarak devletin politik gündemine taşınması aşamasının da gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Güvenikleştirme sürecinin son aşaması şüphesiz dinleyici kitlenin ikna edilmesidir. Bunun başarılammaması sürecin bir "güvenikleştirme girişimi" olarak kalmasına neden olmaktadır. Dinleyici kitlenin varlığına yönelik tehdidi kabul etmesi ve yöneticiler tarafından alınacak tedbirlerin onaylaması ise güvenikleştirme sürecinin başarıyla tamamlanmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede, Transdinyester bölgesi yöneticilerinin 1990'lı yılların başlarında vuku bulan silahlı çatışmalardan Kişinev yönetimini sorumlu tutmalarının ve Transdinyester'in bağımsız olması ve RF ile ileride birleşmesi gerektiğini savunmalarının bölge halkı nezdinde olumlu karşılık bulduğu ifade edilmesi gereken mühim bir husustur. 1990'dan bugüne Transdinyester'de yedi önemli referandum gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 1989-1990'da yapılan TMSSC'nin kurulmasına dair referandumda seçmenlerin % 95,8'i, 1991'deki Transdinyester Moldova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına dair referandumda seçmenlerin % 97,7'si, 1995'deki 14. Rusya Ordusu'nun bölgedeki varlığına dair referandumda seçmenlerin % 90,9'u ve nihayet 2006'daki Transdinyester'in bağımsızlığına ve ileride RF'ye bağlanılmasına dair referandumda ise seçmenlerin % 97,1'i "evet" oyu kullanarak (IA Novosti PMR, 2018) varoluşsal tehdit iddialarını kabul ettiklerini ve sorunun çözümü için yöneticileri tarafından alınan tedbirleri onayladıklarını bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, sorunun çözümü için yürütülen müzakereler çerçevesinde RF'nin en geç 2020'ye kadar Transdinyester'den askerlerini çekmesini ve Moldova'nın federatif bir yapıya dönüştürülmesini öneren 2003 tarihli "Kozak Memorandumu" halkın tepkileri üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin tarafından imzalanmamıştır (İsmayilov, 2014'dan aktaran Kurt 2017b: 144). Ayrıca Moldovalılar'ın sorunu varoluşsal bir mesele olarak gördükleri ve çözümüne yönelik tavizkar adımları desteklemedikleri 2000'li yılların başlarında Moldova genelinde (Transdinyester dahil değil) yapılan bir kamuoyu araştırmasında kendini bir kez daha göstermiştir. Bu araştırmada katılımcılardan birleşmenin olanaklı olduğunu düşünenlerin 2/3'nin sadece % 7'si Transdinyester'in talep ettiği gibi birleşmenin iki egemen devletten oluşan bir konfederasyon ve % 11,9'u da federasyon şeklinde olabileceğini beyan etmiştir. Buna karşın, olası bir birleşmeye olumlu bakanların yine 2/3'nin % 30,8'i Moldova devletinin resmi çizgisini yani Transdinyester'e üniter bir devlet içerisinde geniş bir özerklik verilmesini onaylamıştır (Kolosov vd. 2001: 109). 2010 yılında yapılan başka bir kamuoyu araştırmasında "Rusçanın ikinci resmi dil olmasını onaylıyor musunuz?" sorusuna Moldovalı katılımcıların % 46,5'i (yani çoğunluğu zira evet oranı % 44,8'dir) hayır cevabı vermiştir (Institute for Public Policy, 2010). Kasım 2017'de yapılan başka bir kamuoyu araştırmasında ise "Moldova Cumhuriyeti'nin Moldova, Transdinyester ve Gagauzya özerk devletleri şeklinde federe bir yapıya dönüşmesine karşı mısınız ya da karşı değil misiniz?"

sorusuna Moldovalı katılımcıların %3 9,1'i (yani çoğunluğu zira sadece %13 karşı değilim demştir) kesinlikle karşıyım yanıtını vermiştir (Institute for Public Policy, 2017). O'Reilly dinleyici kitlenin desteğini resmi destek ile halkın desteği olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu çerçevede, yukarıda belirtilen hususlar Moldova halkının Transdinyester meselesinde siyasi liderlerine destek verdiği kanıtlanmaktadır. Bununla birlikte, Kişinev yöneticilerinin resmi desteği de aldıklarını gösteren bir takım örnekler de mevcuttur. Örneğin Moldova Cumhuriyeti'nin Parlamentosu 22 Temmuz 2005'te Transdinyester bölgesinin Moldova'nın özel muhtariyete sahip, ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade eden bir kanunu kabul ederek (IA Regnum, 2005) müzakerelerde, yürütmenin yaklaşımını desteklediğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak ihtilafın her iki tarafının da dinleyici kitlelerini sorunun mahiyeti ve alınan/alınacak tedbirler hususunda başarılı bir şekilde ikna etmeleri güvenikleştirme süreci için gerekli olan tüm şartların yerine getirildiğini göstermektedir. Bilindiği üzere Transdinyester ihtilafında silahlı çatışmalar 1992 yılında RF aracılığıyla Kişinev ile Tiraspol arasında imzalanan bir ateşkes anlaşmasıyla son bulmuştur. Bu çerçevede taraflar arasında henüz bir barış antlaşmasının imzalanmamış olması, Transdinyester sorununun güvenlikdışlaştırılmadığının bir göstergesi olarak ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

Transdinyester sorunu, post-Sovyet coğrafyasında 1990'lı yıllarda meydana gelen çatışmalardan biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılma arifesinde Moldova merkezi hükümeti ile ayrılıkçı Transdinyester bölgesi arasında ortaya çıkan anlaşmazlık 1992'de silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Aynı yıl ihtilafa RF'nin müdahil olmasıyla imzalanan ateşkesle Transdinyester'de Kişinev'e tabi olmayan bir yönetim tesis edilmiştir. Bu gelişme çeyrek asırdan fazla bir süredir devam ederek de-facto ikiye bölünmüş bir Moldova Cumhuriyeti'nin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Soğuk Savaş döneminin sonra ermesiyle birlikte ortaya çıkan çatışmalara devlet merkezli, yani ulusal güvenlik anlayışıyla, bakılmasının bir sonuç vermemesi güvenlik çalışmalarında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Kopenhag Okulu temsilcilerinin geliştirdiği Güvenikleştirme Teorisi ön plana çıkmıştır. Transdinyester ihtilafı ilk bakışta toprak temelli bir anlaşmazlık olarak görülmesine karşın Güvenikleştirme teorisi çerçevesinde incelendiğinde köklerinin Çarlık ve bilhassa Sovyet Rusya dönemlerine kadar giden kimlik temelli bir problem olduğu anlaşılmaktadır. Önce Çarlık Rusya'nın akabinde de Sovyetler Birliği'nin Besarabya üzerinde hakimiyet kurması ve bölgeye (bilhassa Transdinyester'e) Rus, Ukraynalı, Belarus/Slav göçünü teşvik etmesi başlangıçtan itibaren suni bir yapı olarak tesis edilen Moldova'da, 1980'lerin sonlarında Moskova'nın kontrolünün de gerilemesine paralel olarak, kimlik temelli bir ihtilafın vuku bulmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, ihtilafı tetikleyen nedenler arasında göçün yanı sıra Kişinev tarafının bağımsızlıkla birlikte uluslaşma sürecinde Romen kimliğini ön plana çıkarmasının ve Romanya'yla birleşme yolunda adımlar atmasının Transdinyesterliler tarafından dilsel ve kültürel etkileri dolayısıyla kendi yaşam şekillerini değiştirecek adımlar olarak görülmesi nedeniyle, daha geniş bir kimlik kategorisi olan Rus kimliğine yönelmelerinin de payı vardır. Kişinev yönetimi ise geleceğini esas itibarıyla AB ve diğer Batı kurumlarıyla gördüğünden Rusya'nın öne sürdüğü federasyon / konfederasyon önerilerine yakın durmamakta ve ülkeyi parçalama riski taşıyan ayrılıkçı Transdinyester bölgesini kendisi için varoluşsal bir tehdit olarak görmektedir.

İhtilafın Toplumsal Güvenlik çerçevesinde sıralanan “göç”, “yatay rekabet” ve “dikey rekabet” gibi tehditleri içerdiği açık bir şekilde görülmektedir. İlâveten konunun güvenikleştirilmesi için gerekli olan devlet adına söz söylemeye yetkili siyasal elitlerin bu tehditleri sözeylemsel olarak devletin politik gündemine sokarak onlarla mücadele için olağanüstü tedbirler alınmasını talep etmeleri aşamasının yanı sıra dinleyici kitlenin (halkın, kamuoyunun) mevcudiyete dair tehdit iddiasını kabul edip, acil tedbirleri onaylaması aşamasının da söz konusu ihtilaf da tamamlanarak, konunun her iki tarafça da güvenikleştirildiği görülmektedir.

Bu koşullarda, 1990’lı yılların başında taraflar arasında yaşanan çatışmanın ardından imzalanan ateşkese karşın, bu çatışmayı tam olarak sonlandırılacak bir barış antlaşmasının tüm çabalara rağmen halen daha imzalanamaması konunun güvenikleştirme sarmalından çıkamadığının en güzel örneğidir. Ayrıca gerek Kişinev gerekse Tiraspol yönetimlerinin müzakere sürecinin bir şekilde devam etmesine rağmen birbirlerine duydukları karşılıklı güvensizlik ve ihtilafa AB, ABD ve RF gibi karşıt görüşlere sahip aktörlerin de müdahil olmaları gibi gelişmeler de yakın zamanda Transdinyester meselesinin çözümünü imkansız kılmakta ve sorunun sürekli olarak güvenikleştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

KAYNAKÇA

- AKGÜL AÇIKMEŞE, Sinem (2011). “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. VIII/30: 43-73.
- AKGÜL AÇIKMEŞE, Sinem (2014). “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenikleştirme”. *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. (ed. Evren Balta). İstanbul: İletişim Yayınları: 241-257
- ANDRUSHYAK, Viktor (2002). *İstoriya Respubliki Moldova*. Kişinev: Elan-Poligraf.
- BAYSAL, Başar – Çağla LÜLECİ (2015). “Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. XI/22: 61-96.
- BUZAN, Barry (1997). “Rethinking Security after the Cold War”. *Cooperation and Conflict*. XXXII/1: 5-28.
- BUZAN, Barry vd. (1997). *Security: A New Framework of Analysis*. Colorado: Lynne.
- DEVYATKOV, Andrey (2009). “Rossiya i Voorujennaya Stadiya Pridnestrovskogo Konflikta (1991-1992 gody)”. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*. X/191: 108-112.
- DYAKONU, Vitaliy (2008). “Pridnestrovskiy Konflikt: Zamorojenniy, no Razreshimiy”. *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*. III-IV/57-58: 370-380.
- FURMAN, Dmitriy - Kristina BATOG (2007). “Moldova: Moldovane ili Rumını? Vliyaniye Osobennostey Natsionalnogo Soznaniya Moldovan na Politicheskoye Razvitiye Respubliki Moldova”. *Evolyuetsiya Vostochnoy Yevropı*. III/31: 40-57.
- GALINSKİY, İlya - Yaroslav GALINSKİY (2018). “Pridnestrovye: Problemi Stanovleniya i Razvitiya Gosudarstvennosti”. *Vlast* XXIV/5: 62-68.

- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2014). "Moldova'nın AB Üyeliği Sürecinde Gagauz Özerk Bölgesi Bağımsızlığa Mı Yürüyor?". *Karadeniz Araştırmaları*. 43: 17-42.
- HARİTONOVA, Natalya (2008). "Pridnestrovye: Voyna i Peremeriye (1990-1992 gg.)". *Noviy istoricheskiy vestnik*. XVII/1: 187-197.
- KOLOSOV, Vladimir - Dmitriy ZAYATS (2001). "Moldova i Pridnestrovye: Natsionalnoye Stroitelstvo, Territorialniye İdentichnosti, Perspektivi Razresheniya Konflikta". *Vestnik Evrazii*. 1: 88-122.
- KURT, Selim (2017a). "Dağlık Karabağ Sorunu'nun Güvenlikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*. VI/2: 1-22.
- KURT, Selim (2017b). *Geniş Karadeniz Bölgesindeki Çatışma Noktaları*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- PAVLİKA, Alyona - Marina PONYAVİNA (2017). "İstoriya Pridnestrovyaya". *Nauka bez granits. İstoricheskiye nauki*. XI/16: 143-146.
- PROTSYK, Oleh (2008). Representation and Democracy in Eurasia's Unrecognized States: The Case of Transnistria. Working Paper 40. Flensburg: European Centre for Minority Issues (ECMI).
- SHORNİKOV, Petr (1997). *Pokusheniye na Status: Etnopoliticheskiye Protsessi v Moldavii v Godı Krizisa 1988-1996*. Kişinev: Inessa.
- TİMOSHEV, Rafael (2008). "Pravo Natsiy na Samoopedeleniye i Sovremenniye Mejnatsionalniye Konflikti". *Armiya i Obshestvo*. III/15: 53-63.
- TSUKANOVA, Olga (2011). "Etapı Moldovo-Pridnestrovskogo Konflikta". *Problemi v Rossiyskom Zakonodatelstve*. 2: 246-249.
- TÜYSÜZOĞLU, Göktürk (2013). *Karadeniz Havzasında Rekabet Analizi; İşbirliği Söylemlerinin Bölgesel Çatışma Beklentilerine Yansımaları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- VATAMAN, Aleksandr (2016). "Formirovaniye i Realizatsiya Natsionalnih İnteresov Pridnestrovyaya". *Vlast*. 2: 192-197.
- WAEVER, Ole (1995). "Securitization and Desecuritization". *On Security*. (ed. Ronnie Lipschutz). New York: Columbia University Press: 46-87.
- WAEVER, Ole (2008). "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. V/18: 151-178.
- YESEVİ, Çağla (2017). "Güvenlikleştirme Teorisi Açısından İsrail'in Türk Dünyası Politikası". *Türk Dünyası Araştırmaları*. CXV/227: 133-162.

İnternet Kaynakları

- "Are You for or against the Federalization of the Republic of Moldova (Formation of a Federation with Three Autonomous States of Moldova, Transnistria and Gagauzia)?" Public Opinion Barometer Institute for Public Policy. (Erişim Tarihi: 14.02.19). <http://bop.ipp.md/en>
- "Do You Agree with Russian as the Second State Language?" Public Opinion Barometer Institute for Public Policy. (Erişim Tarihi: 14.02.19). <http://bop.ipp.md/en>

- “Înăuguratsionnaya Rech Prezidenta Respubliki Moldova Gospodina Îgorya Dodona”. Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (Erişim Tarihi: 14.02.19).
<http://www.presedinte.md/rus/discursuri/discursul-de-investitura-al-domnului-igor-dodon-in-functia-de-presedinte-al-republicii-moldova-98116>
- “Moldova's Top Court Endorses Proposal to Switch Official Language to 'Romanian' in Constitution”. Radio Free Europe/Radio Libery (2017). (Erişim Tarihi: 14.02.19).
<https://www.rferl.org/a/moldova-romanian-constitutional-court-moldovan/28826605.html>
- KLUSSMAN, Uve (2009). “Ne putayte Nas s GDR”. (Erişim Tarihi: 14.02.19).
<https://www.inopressa.ru/article/17Mar2009/spiegel/smirnow.html>
- NewsMaker (2017). “Pridnestrovye Nikogda Ne Budet Nezavisimım”. (Erişim Tarihi: 14.02.19).
<http://newsmaker.md/rus/novosti/dodon-pridnestrove-nikogda-ne-budet-nezavisimym-31547>
- NIKOLSKIY, Aleksey (2015). “Glava Moldavii: Bezopasnost Stranı Obespechit Lish Sblijeniyeh s NATO”. (Erişim Tarihi: 16.01.18).
<https://ria.ru/20150401/1055993152.html>
- OLISHEVSKIY, Dmitriy (2018). “Pridnestrovye Predlagayet Stat Posrednikom v Otnosheniyah Rossii i Moldavii”. (Erişim Tarihi: 14.02.19).
<https://www.pnp.ru/politics/pridnestrove-predlagaet-stat-posrednikom-v-otnosheniyakh-moldavii-i-rossii.html>
- PRIDNESTROVYA, Novosti (2017). “İgor Dodon, Pridnestrovyeh i Sindrom Voronina”. (Erişim Tarihi: 06.12.18).
<https://novostipmr.com/ru/content/igor-dodon-pridnestrove-i-sindrom-voronina>
- PRIDNESTROVYA, Novosti (2018). “12 İnteresnyh Faktov o Pridnestrovyeh”. (Erişim Tarihi: 06.12.18).
<https://novostipmr.com/ru/news/18-05-14/12-interesnyh-faktov-o-pridnestrove>
- Publika (2018). “Rukovoditeli Stranı Pozdravili Grajdán s Dnyem Yazıka”. (Erişim Tarihi: 14.02.19).
https://ru.publika.md/rukovoditeli-strany-pozdravili-grazhdan-s-dnem-yazyka_2164335.html
- Regnum (2005). “Parlament Moldavii Prinyal Zakon o Pravovom Statuse Pridnestrovyeh”. (Erişim Tarihi: 16.01.19).
<https://regnum.ru/news/488108.html>
- Regnum (2016). “Prezident Moldavii: Mı Etnicheskiye Rumını, hotya Nazıvayem Sebya Moldovanami”. (Erişim Tarihi: 14.02.19).
<https://regnum.ru/news/2173710.html>

RIA Novosti (2009). "İgor Smirnov: Ruminskih Mirotvortsev v Pridnestrovye ne Vosprimut". (Erişim Tarihi: 06.12.18).

<https://ria.ru/20090901/183138407.html>

Russia Today (2017). "Pravitelstvo Moldavii Odobriło Smenu Nazvaniya Gosudarstvennogo Yazıka na Ruminskiy". (Eriřim Tarihi: 14.02.19).

<https://russian.rt.com/ussr/news/459854-pravitelstvo-moldavii-smena-nazvaniya-yazyka>

SHALAPUDA, Ruslan (2016). "Prezident Moldavii Nazval Rossiyu Prepyatstviyem na Puti Sblijeniya ES". (Erişim Tarihi: 16.01.19).

<https://ria.ru/20160610/1445674783.html>

THEDREL, Arielle (2005). "Vladimir Voronin: Mı Hotim Vstupit v Evropeyskiy Soyuz". (Erişim Tarihi: 14.02.19).

<https://www.inopressa.ru/article/09Mar2005/lefigaro/voronin.html>

VENER, Markus (2006). "U Pridnestrovyia Net Nichego Obshego s Kosovo". (Erişim Tarihi: 14.02.19).

<https://www.inopressa.ru/article/16May2006/faz/pridnestrovie.html>